

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-83.1-37>

УДК 378:37.3.011.3

Шибба А.В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядаються умови професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. Автор уточнює поняття системно-діяльнісного підходу, обґрунтовує його значимість в процесі навчання. Виявлено, що системно-діяльнісний підхід надає цілісності, наукової обґрунтованості та системності професійній підготовці майбутнього педагога. Самостійного, відповідального фахівця, спроможного відповідати вимогам часу можна підготувати лише в умовах відкритої освітньої системи, адже відкрита система постійно взаємодіє з навколишнім середовищем, джерело її існування лежить поза її межами. У статті зазначено, що діяльнісний підхід у процесі підготовки майбутніх учителів дозволяє навчити учнів ефективно організувати свою діяльність; ставити мету і досягати її реалізації; вміти застосовувати аналіз та синтез не лише для проведення окремих досліджень, але для їх використання під час вирішення практичних завдань, оцінки результатів своєї діяльності.

Ключові слова: дидактичні принципи, системний підхід, діяльнісний підхід, системно-діяльнісний підхід в навчанні, професійна підготовка вчителя, інтерактивне навчання.

Shyba Alona

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

IMPLEMENTATION OF SYSTEM-ACTIVITY APPROACH IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHER

Summary. The article deals with the conditions of future foreign language teachers' training. The author clarifies the concept of system-activity approach, substantiates its importance in the academic process. It is revealed that the system-activity approach makes the process of future foreign language teachers' training more integral, scientifically oriented and systematic. A competent responsible specialist, able to meet the demands of the time, can only be prepared in an open educational system. The reason for this is because the open system constantly interacts with the environment, its source of existence lies beyond its borders. It is stated in the article that the activity approach in the process of future teachers' training allows to direct students to independence in learning; to teach them to effectively organize their activity; to set the goal and achieve its realization; to be able to apply analysis and synthesis not only for carrying an individual research, but for using them while solving practical tasks, evaluating the results of their activities. The author also analyzes the impact of interactive methods on the effectiveness of learning. Interactive learning is viewed both as the process of collective cognition, where knowledge is acquired as a result of collaborative activities, and as the use of the latest information technologies in the academic process. The application of a number of interactive technologies is described, such as the technologies of cooperative and collective-group learning, situational modeling and processing of discussion questions, as well as informational and communication technologies. It is proved that system-activity approach to training future teachers by means of interactive technologies helps increase the level of students' motivation and creates favorable conditions for mastering their future professional skills. The article proves that the system-activity approach gives integrity, scientific validity and system to the professional training of the future teacher. Of particular importance in the context of globalization and informatization of the modern world are its provisions on the openness of the education system and the activity of the individual in this system.

Keywords: didactic principles, system approach, activity approach, system-activity approach in teaching, teacher's professional training, interactive learning.

Постановка проблеми. Вивчення іноземних мов набуває особливого значення у зв'язку з прискоренням глобалізаційних процесів у світі та налагодженням міжнародних контактів України з іншими державами. Увага науковців спрямована на підготовку компетентних фахівців, які зможуть бути гідними посередниками у будь-яких ділових та культурних контактах з іноземними партнерами. Завданням кожного педагога є мотивувати студента до досконалого вивчення іноземної мови, постійного розвитку та самовдосконалення через активну діяльність та самопізнання. Постає питання, як зробити навчання не тільки продуктивним, результативним, а й цікавим.

Аналіз досліджень і публікацій. Вагомими дослідженнями вивчення іноземної мови

є роботи українських та зарубіжних методистів, зокрема таких як О. Бігич, І. Бім, Н. Гальскова, М. Ільїн, С. Ніколаєва, Ю. Пасов, Д. Браун, В. Кук, Д. Річардс. Інноваційні методи та технології навчання, інтерактивні включно, вивчали М. Волошинова, О. Голубкова, Т. Коваль, О. Пометун, Т. Сердюк, С. Ступіна. Педагогічну систему досліджували В. Бондарев, Т. Жижко, С. Омельченко, В. Степанова.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вважаємо, що у контексті сучасних глобалізаційних процесів докладнішого аналізу потребує вплив системного та діяльнісного підходів на ефективність інтерактивних методів навчання, що застосовуються в процесі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

Мета статті. Основною метою цієї роботи є виявлення ефективності професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови в умовах системно-діяльнісного підходу організації навчання.

Виклад основного матеріалу. Ефективне вивчення іноземних мов здійснюється за умов дотримання певних дидактичних принципів: активності, індивідуального, свідомого підходу, міцності засвоєння знань, системності та творчості. Окрім зазначених вище, особливо важливим є принцип системно-діяльнісного підходу. Системно-діяльнісний підхід поєднує в собі два поняття – «системний підхід» та «діяльнісний підхід». Дотримання системного підходу, який розвивається в межах кібернетики, загальної теорії систем, системного аналізу та синергетики, на даний час є досить популярним у різноманітних галузях. Не є винятком і педагогіка.

В основі системного підходу в педагогіці лежить постулат про те, що вивчення та вплив на педагогічні об'єкти слід здійснювати, враховуючи той факт, що вони є системами, які мають у своїй структурі ряд нелінійно взаємопов'язаних елементів, які, перебуваючи у взаємодії між собою а також з оточуючим середовищем, утворюють цілісність. Звернення до системного підходу дає можливість виявити найбільш суттєві чинники та взаємозв'язки у педагогічній системі, розробляти методику педагогічного дослідження з урахуванням цих чинників, виявляти недоліки та усувати їх. Педагогічній системі, як і будь-якій іншій, властиві певні якості. Цілісність педагогічної системи виявляється у неможливості звести властивості усєї системи до властивостей її окремих елементів і навпаки [1]. Таким чином, можна зробити висновок про те, що, готуючи майбутнього вчителя іноземної мови, потрібно навчати його не окремим предметам, які безсумнівно виявляються корисними самі по собі, а зміцнюючи міжпредметні зв'язки та їх практичне спрямування, дати студенту можливість сформулювати цілісне уявлення про майбутню професійну діяльність.

Структурність педагогічної системи виявляється у тому, що її можна описати шляхом виявлення зв'язків і відношень між її елементами, а ієрархічність полягає в тому, що кожен її елемент виявляється як частиною іншої, більш широкої системи, так і сам є системою. Множинність описів педагогічної системи, яка також є однією із суттєвих якостей педагогічної системи, спричинена тим, що вона є складним ієрархічним утворенням, яке складається з багатьох підсистем і вимагає багатьох моделей для опису різних її аспектів [1]. Зважаючи на вищезгадані якості, найбільш плідні результати для розвитку педагогічної науки дає використання принципів системного підходу у побудові та вивченні моделей педагогічної діяльності, які ми використовували у процесі навчання англійської мови, використовуючи при цьому засоби інтерактивних технологій.

Системи, відповідно до однієї з класифікацій, розподіляються на відкриті й закриті. Закрита система ізольована від навколишнього середовища, джерело її функціонування знаходиться всередині неї. Традиційну систему освіти можна віднести до такого типу систем. В. Степанова відмічає, що в стабільні періоди суспільного роз-

витку така система, спрямована на підготовку вузького спеціаліста для роботи в стабільному секторі економіки, виправдовує себе, однак під час науково-технічної революції повністю вичерпав свою ефективність [4].

У наш час стрімкого розвитку технологій, з величезним потоком нової інформації, швидкою зміною умов та подій ставляться нові вимоги і до вчителя. Нині важливо підготувати фахівця, спроможного відповідати викликам 21 століття. Він має бути здатним постійно і грамотно вивіряти свою діяльність, приймати відповідальні рішення та коригувати недоліки. Такого фахівця можна підготувати лише в умовах відкритої освітньої системи, адже відкрита система постійно взаємодіє з навколишнім середовищем, джерело її існування лежить поза її межами.

Система вищої освіти повинна знаходитись у постійній взаємодії з іншими системами всередині держави та й поза її межами: економічною, соціальною, політичною, правовою, охорони здоров'я та багатьма іншими, які й створюють середовище, у якому вона існує. Лише в результаті такої динамічної взаємодії вона зможе виконувати свою прогностичну функцію і готувати фахівців не для вчорашнього дня, а для сьогодення та майбутнього.

Л. Черноватий, обґрунтовуючи принципи підготовки кваліфікованих фахівців у світлі вимог державної національної програми «Освіта», зазначає, що відкритість системи освіти полягає у відсутності замкнутості в національних межах, інтенсивному обміні досвідом, критичному вивченні і раціональному запровадженні закордонного досвіду підготовки спеціалістів [5, с. 16]. Готуючи компетентного педагога, конкурентоспроможного на сучасному ринку праці фахівця, ми спонукали студентів до активного навчання та спілкування на практичних заняттях з англійської мови. Саме таке ставлення до навчання виховується в межах діяльнісного підходу.

Діяльнісний підхід в педагогіці розвинувся на основі положень теорії діяльності, яку, починаючи з 20-х років минулого сторіччя розробляли такі вчені як Б.Г. Ананьев, Л.С. Виготський, О.М. Леонтьев, В.М. Мясіщев, С.Л. Рубінштейн, Г.П. Щедровицький та ін. Головною ідеєю, навколо якої відбувався розвиток діяльнісного підходу є постулат про єдність свідомості і діяльності, а також твердження, що діяльність є визначальним чинником у розвитку свідомості. Таким чином, за умови діяльнісного підходу лише в процесі діяльності відбувається розвиток особистості, кульмінацією якого стає рівень самоактуалізації. Діяльнісний підхід в освіті розглядається як філософська основа для розробки різноманітних систем, технологій, методичних прийомів, на його ідеях побудовані, наприклад, система Д.Б. Елькініна – В.В. Давидова, «Школа 2100» та ін.

Застосування діяльнісного підходу в процесі підготовки майбутнього педагога дає змогу спрямувати студента до самостійності у навчанні, навчити ефективній організації своєї діяльності, ставити мету й домагатись її виконання, здійснювати не лише самостійний пошук, аналіз, синтез та оцінку нових знань, а й застосування їх для вирішення відповідних практичних завдань, оцінювати та коригувати результати своєї

діяльності. Такий підхід виявляється найбільш сприятливим для використання не лише тому, що він відповідає духу нашої епохи з її надзвичайно швидким темпом та активністю життя, але й тому, що він задовольняє потреби творчого оволодіння новими знаннями та досвідом.

Ключовим засобом прогресу в процесі реалізації діяльнісного підходу вважаємо проблемну ситуацію, яка й дає змогу отримати новий досвід в процесі спеціально організованої діяльності. Тому, здійснюючи формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, ми віддавали перевагу проблемно-пошуковим технологіям (проблемна лекція, навчальна дискусія, ділова гра, навчальне проектування та ін.), а також спонукали студентів до активності (рольова гра, модерація, руханка, case study та ін.).

Реалізуючи ідеї системного та діяльнісного підходів, ми організували умови студентам, які дозволили відчутти себе учасником педагогічної діяльності, набувати реального досвіду, виявляючи активність у навчальній, професійній та квазі професійній діяльності. Максимально наблизити навчальну діяльність до умов професійної діяльності вчителя іноземної мови дозволило застосування інтерактивних технологій навчання. Інтерактивне навчання передбачає постійну активну взаємодію студента з викладачами та іншими студентами, користування різноманітними ресурсами системи Інтернет, банками даних, електронними офф-лайн та онлайн словниками та перекладачами, обмін досвідом з колегами з усього світу тощо.

Інтерактивне навчання є одним із сучасних напрямків активного навчання. Існує дві основні тенденції у тлумаченні цього поняття:

1. Розуміння інтерактивного навчання як процесу колективного пізнання, де знання здобуваються в процесі спільної навчальної діяльності на основі діалогу чи полілогу. У такому разі наявний досвід і знання студентів слугують основою для продукування нового знання, яке здобувається в процесі цілеспрямованої і якісно організованої навчальної взаємодії, у якій студенти частково виконують функцію викладача, тим самим підвищуючи рівень навчальної мотивації та продуктивність навчання. У такому розумінні це поняття зустрічається, наприклад, у працях О. Пометун та Л. Пироженко, які вказують, що інтерактивна модель навчально-виховного процесу передбачає використання інтерактивних технологій за різних форм організації навчання і визначають інтерактивну технологію навчання як таку організацію навчального процесу, за якої неможлива неучасть студента у колективному, взаємодоповнюючому, заснованому на взаємодії всіх його учасників у процесі навчального пізнання: або кожен студент має конкретне завдання, за яке він повинен публічно прозвітуватись, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою завдання [2, с. 23–24].

2. Інтерактивне навчання як застосування новітніх інформаційних технологій в процесі навчання. Прикладами такого застосування можуть слугувати використання Інтернет ресурсів, електронних довідників, підручників чи посібників, електронної дошки, телекомунікаційних систем, дистанційна освіта та ін. Інтерактивне

навчання в такому розумінні допомагає у візуалізації як самого навчального матеріалу так і процесуально-результативної сторони навчального процесу. Значна перевага мультимедійних засобів полягає у поєднанні в одному програмному продукті різних способів представлення інформації: візуальних (текст, таблиці, ілюстрації), мовлення, музики, анімації. Іншою перевагою є те, що досягається певний психологічний комфорт, оскільки і процес навчання і оцінка роботи студента менше залежать від суб'єктивних чинників, як наприклад характер чи настрої педагога, ставлення з боку одногрупників та ін. Навчальні комп'ютерні програми дозволяють студентам, враховуючи свої індивідуальні особливості, керувати ходом навчання, регулювати швидкість та спосіб оволодіння матеріалом, повертатись до більш ранніх етапів. (В. Канаєв, Т. Карамішева, А. Лебедінская).

На нашу думку, ці дві тенденції у розумінні суті інтерактивних технологій не вступають в суперечність, а, взаємодоповнюючи одна одну, збагачують значення цього терміна. Адже, і в першому, і в другому випадку, має місце взаємодія (інтеракція). Різниця лише в тому, що в першому випадку вона відбувається безпосередньо між учасниками педагогічного процесу, а в другому випадку – опосередковано, за допомогою електронних засобів. Таким чином, інтерактивне навчання можна визначити як таке, у якому відбувається активна безпосередня чи опосередкована взаємодія учасників навчально-виховного процесу.

Т. Сердюк наголошує на тому, що необхідно чітко розмежувати поняття «інтерактивне навчання», «інтерактивні технології» та «інтерактивні методи». Під інтерактивним навчанням вона розуміє пізнавальний розвиток особистості шляхом організованої, цілеспрямованої навчальної взаємодії суб'єкта з навчальним середовищем. Інтерактивні технології трактуються як дидактичні технології, що характеризуються досягненням запланованих педагогічних результатів шляхом організації та здійснення активної навчальної взаємодії суб'єкта навчально-виховного процесу з навчальним середовищем. Інтерактивні методи визначаються як спосіб організації активної взаємодії суб'єкта навчання з навчальним середовищем з метою досягнення дидактичних результатів. Автор вважає, що системоутворюючим ядром інтерактивної технології є сукупність цілеспрямовано підібраних інтерактивних методів [3, с. 8].

Більшість інтерактивних технологій, а саме технології кооперативного та колективно-групового навчання, ситуативного моделювання та опрацювання дискусійних питань, а також інформаційно-комунікаційні технології, які використовуються нами на заняттях, мають комплексне призначення, одночасно сприяючи досягненню декількох цілей, таким чином оптимізуючи та інтенсифікуючи процес формування професійної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови. Атмосфера інтерактивності на занятті шляхом застосування технологій кооперативного навчання та співробітництва, дискусійних технологій, ситуативного моделювання, у межах яких студенти залучались до роботи в парах, малих групах, методу PRES, навчальної дискусії, дебатів, кейс технології, ділових

та рольових ігор, навчального проектування, відео аналізу, симуляційних технологій, використання інтернет технологій, зокрема веб-серверів, гіпертекстів та сайтів, електронної пошти, форумів та блогів, чатів та ICQ, теле та відео конференцій, вікі енциклопедій тощо.

Як засвідчує наш педагогічний досвід, імплементація інтерактивних методів в умовах системно-діяльнісного підходу у процесі професійної підготовки вчителя іноземної мови, має низку позитивних результатів:

- 1) створення внутрішньої мотивації навчальної та професійної діяльності;
- 2) усвідомлення та передачі інформації;
- 3) опанування способів професійної діяльності в умовах навчального тренування;

4) опанування способів професійної діяльності в умовах, максимально наближених до реальних;

5) мотивації творчості у професійній діяльності.

Висновки. Отже, системно-діяльнісний підхід надає цілісності, наукової обґрунтованості та системності професійній підготовці майбутнього педагога. Особливої важливості в умовах глобалізації та інформатизації сучасного світу набувають його положення про відкритість системи освіти та активність особистості в цій системі. Разом із застосуванням інтерактивних методів навчання цей підхід дає змогу забезпечити максимальне наближення навчальної діяльності з формування професійної компетентності майбутніх учителів до сучасних умов професійної діяльності.

Список літератури:

1. Бондарев В. Концепции современного естествознания. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Science/bond/04.php (дата звернення: 15.02.2020).
2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : «А.С.К.», 2005. 192 с.
3. Сердюк Т. В. Інтерактивні технології навчання суспільних дисциплін як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Кривий Ріг, 2010. 21 с.
4. Степанова В. В. Проблемы вхождения в системно-деятельностный подход. URL: http://rostok54.ru/index/o_talantliviukh_i_odarenykh_detjakh/0-16 (дата звернення: 20.10.2019).
5. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих закл. освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с.

References:

1. Bondarev V. Konzeptsii sovremennogo iestestvoznaniya [Concepts of modern science] (electronic resource). Available at: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Science/bond/04.php (accessed: 15 February 2020).
2. Pometun O. I., Pyrozhenko L. V. (2005). *Suchasniy urok. Interaktyvni tekhnologiyi navchanniia* [Modern lesson. Interactive teaching technologies]. Kyiv: A.S.K. (in Ukrainian)
3. Serdiuk T. V. (2010). *Interaktyvni tekhnologiyi navchanniia suspil'nyh dyscyplin yak zasib atyvizaciyi navchal'no-pisnaval'noyi diyal'nosti studentiv vyshchyyh navchial'nyh zakladiv I-II rivniv akredetaciyi* [Interactive technologies of teaching social disciplines as a means of activating educational and cognitive activity of students of higher educational institutions of I-II levels of accreditation]. Extended abstract of candidate's thesis. Kryvyi Rih. (in Ukrainian)
4. Stepanova V.V. Problemi vhozheniya v sistemno-deyalnostnyi podhod [Problems of entering the system-activity approach]. Available at: http://rostok54.ru/index/o_talantliviukh_i_odarenykh_detjakh/0-16 (accessed: 20 October 2019).
5. Chernovatiy L. M. (2013). *Metodyka vykladannia peeklada yak special'nnosti* [Methods of teaching translation as a specialty]. Vinnytsia: Nova Knyga. (in Ukrainian)